

Антоніна Яковлєва
(м. Вінниця)

УДК 070(477.44) «20»:811.161.2'36

ГРАМАТИЧНІ АНОРМАТИВИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПРЕСІ (НА МАТЕРІАЛІ ГАЗЕТ ВІННИЧЧИНИ)

У пропонованій статті досліджено феномен граматичної помилки на матеріалі вінницької періодики 2017 року. Здійснено лінгвістичний аналіз газетних текстів задля виявлення відхилень від морфологічних, словотвірних та синтаксичних норм української літературної мови. Складифіковано аномативи за їхніми типологічними особливостями, зацентовано на найпоширеніших прикладах мовних порушень. Окреслено шляхи вдосконалення процесу редагування й підвищення рівня мовного оформлення матеріалів друкованих ЗМІ Вінниччини.

Ключові слова: мовна помилка, редагування, граматичний аноматив, класифікація помилок, газетна періодика Вінниччини.

Постановка проблеми. Сьогодні засоби масової інформації (ЗМІ) охоплюють усі сфери громадського життя та формують людський світогляд. Здатність швидко впливати на аудиторію дає їм змогу формувати суспільну думку. Саме тому мова ЗМІ, зокрема преси, – важлива проблема наукових досліджень. Особливої актуальності набуває потреба вдосконалення мовного оформлення журналістських матеріалів, підвищення рівня їхньої орфографічної, пунктуаційної та стилістичної грамотності.

У час розвитку інформаційних технологій суспільство вимагає від працівників ЗМІ не лише об'єктивного подання фактажу, а і якісного його оформлення. На жаль, нерідко в сучасних українських медіатекстах трапляються порушення чинних лінгвістичних норм. Гостро ця проблема постає в регіональних виданнях, де виявлено нижчий рівень культури мовного оформлення публікацій, ніж у всеукраїнських. На нашу думку, причиною цього може бути діалектний вплив на теренах кожної області, а також нерозуміння працівниками сфери мас-медіа важливості грамотного подання матеріалу. Недостатньо вивченим є і мовне оформлення матеріалів сучасної газетної періодики Вінниччини, що й зумовило *актуальність* пропонованої наукової розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості типології мовних помилок в українській медіалінгвістиці розглядали Ф. Бацевич [1], Д. Григораш [5], В. Різун [12] та ін. Питанню синтаксичної культури журналістських текстів присвячені праці І. Мариненко [10], А. Сербенської, М. Білик [13]. Найбільш ґрунтовним є дослідження А. Капелюшного [6], присвячене з'ясуванню типологічних особливостей, серед них і мовних помилок. Вагомим внеском у вивчення цього питання стала також дисертаційна праця Т. Бондаренко [2], у якій подано конструктивну типологію аномативів у мові газет, розроблено критерії вияву мовних помилок під час редагування газетних текстів. Дослідженням різних мовних аномативів на матеріалі ЗМІ займалися також Л. Боярська, О. Курдюк, А. Ломизов, І. Мариненко, В. Назарук, Н. Шульська, А. Яворський та ін.

Мета і завдання статті. Метою пропонованого дослідження є систематизація граматичних мовних помилок, які трапляються на сторінках місцевих газет «Літинський вісник», «Прапор перемоги», «33-й канал» за період 2017 року, та окреслення ступеня

лінгворизику помилок кожного типу в процесі редагування. Основні завдання: проаналізувати мову газет Вінниччини з погляду дотримання журналістами, видавцями чинних правописних норм української літературної мови, виявити відхилення від цих норм на граматичному рівні; систематизувати лінгвістично недосконалий матеріал відповідно до наявної класифікації мовних аномативів; запропонувати шляхи вдосконалення процесу редагування та підвищення рівня мовного оформлення матеріалів друкованих ЗМІ Вінниччини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Класифікація мовних помилок у сучасній науці досить строката. У медіапросторі існує високий рівень помилконебезпечності слововживань на рівні граматики. Природу граматичних аномативів визначають порушенням у словотворенні, формотворенні й побудові словосполучень та речень. Дослідники з позиції сучасної лінгвістики враховують структуру й функціонування мовних одиниць у мовленні. Зокрема, В. Капінос пропонує всі порушення розділити на дві групи: помилки в структурі мовних одиниць і помилки у функціонуванні цих одиниць у мовленні. До першої групи дослідниця зараховує граматичні помилки, бо саме в граматиці вивчають структуру слова, словосполучення і речення. Другу групу порушень вона називає мовленнєвими, оскільки слово, словосполучення і речення функціонують тільки в мовленні [7, с. 145–168].

Найбільш виваженою і науково достовірною нам видається класифікація граматичних помилок, запропонована В. Мельничайком [11, с. 38–44], який типові граматичні помилки поділяє на морфемні й словотвірні, морфологічні та синтаксичні. У нашому дослідженні спиратимемося на цю класифікацію, систематизуючи аномативи газет Вінниччини.

Спостережено, що в досліджуваній пресі поширені морфемні й словотвірні помилки, які спричинені:

– бажанням розширити словотвірні моделі номінацій осіб за гендерною ознакою: *тише волонтерка, подарувала вінницька модельєрка* (33-канал, 27.09.2017, с. 1); *чоловікова секретарка, завідувачка підприємства* (Літинський вісник, 05.10.2017, с. 4). Подані фемінітиви можна характеризувати як розмовні, вони засвідчують тенденцію «до суфіксального творення співвідносних з іменниками чоловічого роду слів жіночого роду зі збереженням нейтральності» [8, с. 58];

– порушенням закономірностей поєднання твірної основи й словотворчого засобу в похідному слові: *часткове покращання умов життя* (Літинський вісник, 05.10.2017, с. 2) замість *часткове покращення умов життя*; *погляди можуть привести до розвитку неврозу* (Літинський вісник, 31.08.2017, с. 2) замість *погляди можуть призвести до розвитку неврозу*; *безплатне лікування в закладах МОУ* (Літинський вісник, 31.08.2017, с. 2) замість *безоплатне лікування в закладах МОУ*.

У процесі дослідження виявлено, що найбільший пласт у газетній періодиці Вінниччини становлять морфологічні аномативи, спричинені невідповідністю формального вираження якогось із граматичних значень тієї чи тієї повнозначної (самостійної) частини мови – роду, числа, відмінка, ступеня порівняння, особи, часу, способу, стану, виду. Залежно від частиномовної належності морфологічні аномативи, виявлені в аналізованих текстах, поділяємо на такі різновиди:

а) іменникові:

– неправильне вживання відмінкових форм. Наприклад, словосполучення *приїхав до Львову, підписання цього документу* (33-канал, 20.09.17, с. 5) засвідчують помилку в

оформленні родового відмінка іменників чоловічого роду другої відміни однини: *приїхав до Львова, підписання цього документа;*

– неправильне використання форм числа: *заслухано інформації* щодо покращення умов (Літинський вісник, 05.10.2017, с. 4) замість *заслухано інформацію* щодо покращення умов;

б) прикметникові:

– неправильне утворення форм ступенів порівняння якісних прикметників: *найбільш спритнішим* був Костюк Євген (Літинський вісник, 12.10.2017, с. 2) замість *найбільш спритним* був Костюк Євген; *найблищими* днями повинні надійти (33-канал, 26.07.2017, с. 5) замість *найближчими* днями повинні надійти;

в) числівникові:

– неправильне утворення форм числівників у структурі складних слів інших частин мови та відчислівникових утворень: *хочемо привітати Марію Федорівну з п'ятидесятиріччям* (Літинський вісник, 23.03.2017, с. 8) замість *хочемо привітати Марію Федорівну з п'ятдесятиріччям*;

– неправильне узгодження числівника з іменником: *він пробув півтора роки разом* (33-канал, 27.09.2017, с. 7) замість *він пробув півтора року разом*.

Як засвідчує дослідження, синтаксичні помилки в публікаціях газет Вінниччини спричинені здебільшого порушеннями в побудові конструкцій (словосполучень, речень, надфразних єдностей) відповідно до усталених у граматичному ладі української мови моделей синтаксичних зв'язків і відношень. Залежно від складності конструкції спостережено помилки на рівні:

а) словосполучень:

– неправильне безприйменникове керування: *возив на заняття боротьбою* (Прапор Перемоги, 27.01.2017, с. 4) замість *возив на заняття з боротьби*;

– неправильне прийменникове керування, підґрунтям якого є порушення норм уживання похідних прийменників сучасної української літературної мови: передавання їх кальками відповідних похідних прийменників російської мови або ж використання з неправильними формами іменників: *по закінченні школи* (33-канал, 13.09.2017, с. 4) замість *закінчивши школу*; *засідання по справі* загиблого (33-канал, 26.07.2017, с. 3) замість *засідання у справі* загиблого; *по закінченні Богослужіння* (Літинський вісник, 13.05.2017, с. 1) замість *після закінчення Богослужіння*. Як відомо, прийменник *по* функціонує в українській та російській мовах, проте в російській мові – це один з найуживаніших прийменників. Конструкції з ним виражають велику кількість найрізноманітніших відношень. В українській мові прийменник *по* вживають, зазвичай, для вираження відношень часу, об'єкту, мети, кількості та простору;

– уживання одного прийменника в значенні іншого: *стати на чергу* (Літинський вісник, 31.08.2017, с. 2) замість *стати у чергу*; *під кожному дівчину створювався унікальний крій* (33-канал, 26.07.2017, с. 1) замість *для кожної дівчини створювався унікальний крій*; *у ході судового засідання* (33-канал, 26.07.2017, с. 4) замість *під час (у процесі) судового засідання*; *ходив у школу* (33-канал, 27.09.2017, с. 2) замість *ходив до школи*;

б) простих та складних речень:

– неправильна координація підмета й присудка: *У найкращих традиціях великої університетської родини відбулася урочиста лінійка з нагоди Дня знань та посвята у студенти першокурсників*. (33-канал, 26.07.2017, с. 3) замість *відбулися урочиста лінійка та*

посвята; Андрій Карпович зібрав колекцію з 300 фотоапаратів, більшість із яких досі **працюють** (33-канал, 26.07.2017, с. 4) замість Андрій Карпович зібрав колекцію з 300 фотоапаратів, більшість із яких досі **працює**;

– неправильна побудова речень з одиничним дієприкметником, адже активні дієприкметники теперішнього часу на *-учий (-ючий)* не характерні для сучасної української літературної мови і є маловживаними: *Сільський дитячий садочок хоч і був, проте не вміщував усіх бажуючих* (Літинський вісник, 31.08.2017, с. 4) замість *усіх охочих* або *всіх тих, хто бажає*;

– використання займенника, що неадекватний контексту чи нееквівалентний замінюваній формі, у ролі другорядного члена речення: *Адже нею Юра ходив у школу, якою проводжали його в останню дорогу* (33-канал, 13.09.2017, с. 8).

Висновки дослідження. Серед граматичних анормативів сучасної газетної періодики Вінниччини виявлено більше морфологічних та синтаксичних помилок, ніж морфемних і словотвірних. Установлено, що в процесі редагування журналістських текстів виникає різний ступінь лінгворизику: високим ступенем ризику відзначаються морфологічні та синтаксичні помилки, морфемні й словотвірні анормативи мають середній інтервал помилконебезпечності.

З погляду морфології високий ступінь ризику мають помилки в узгодженні одних частин мови з іншими. Серед синтаксичних анормативів переважають помилки в словосполученнях та простих реченнях, узгодженні підмета з присудком та вживанні правильного (відповідно до контексту) прийменника.

На нашу думку, основними причинами функціонування ненормативних одиниць у газетах Вінниччини є незнання норм сучасної української літературної мови або нехтування ними та неувважність працівників регіональних ЗМІ до рівня мовної культури свого друкованого органу.

Вважаємо, що покращенню процесу редагування матеріалів та підвищенню лінгвокомунікативної ефективності медіатексту певною мірою сприятиме використання редактором протипомилкового апарату, що містить дані про помилконебезпечні місця. До того ж, першочерговими завданнями сучасних українських журналістів мають стати самоосвіта, практичне вправлення в стилістиці викладу й доборі мовних одиниць з арсеналу іманентних засобів української мови, обов'язкове вболівання за покращення рівня мовного оформлення матеріалів свого видання.

Перспективу подальших наукових розвідок убачаємо в розробленні протипомилкового апарату на рівні кожної газети, журналу і навіть інтернет-видань. Також доцільно було б укласти словник типових анормативів на рівні регіональної преси та запропонувати якнайширший список нормативних відповідників до кожної з дев'яти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. Основы коммуникативной девиатологии : [учебн. пособие] / Флорий Бацевич. – Львов : ЛНУ им. И. Франка, 2000. – 236 с.
2. Бондаренко Т. Типология мовних помилок та їх усунення під час редагування журналістських матеріалів : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.08 – журналістика / Тетяна Бондаренко. – Київ : Інститут журналістики КНУ ім. Т. Шевченка, 2003. – 18 с.
3. Волкотруб Г. Практична стилістика сучасної української мови: використання морфологічних засобів мови : [навч. посібник] / Галина Волкотруб. – Київ : ТОВ ЛДЛ, 1998. – 176 с.

4. Волощак М. Неправильно / правильно: Довідник з українського слововживання: За матеріалами засобів масової інформації / Марія Волощак. – Київ : Видавн. центр «Просвіта», 2000. – 128 с.
5. Григораш Д. Теорія і практика редагування газети / Дем'ян Григораш. – Львів : Видавн. Львів. ун-ту, 1966. – 168 с.
6. Капелюшний А. Типологія журналістських помилок / Анатолій Капелюшний. – Львів : ПАІС, 2000. – 68 с.
7. Капинос В. Развитие речи: теория и практика обучения : [кн. для учителя] / Валентина Капинос, Наталия Сергеева, Марина Соловейчик. – Москва : Просвещение, 1991. – 196 с.
8. Кислюк Л. Сучасна словотвірна норма української мови : мовна практика та кодифікація / Лариса Кислюк // Українська мова. – 2012. – № 1. – С. 52–56.
9. Ломизов А. Методика пунктуации в связи с изучением синтаксиса / Анатолий Ломизов. – Москва : Просвещение, 1964. – 132 с.
10. Мариненко И. Виды грамматических и пунктуационных ошибок на страницах журнала «Украинская неделя» / Ирина Мариненко // Стилль и текст: научн. сб. / Под ред. В. В. Резуна. – Киев, 2011. – Вып. 12. – С. 104–114.
11. Мельничайко В. Українська мова: письмовий екзамен. Як уникнути помилок / Володимир Мельничайко. – Тернопіль : Навч. книга-Богдан, 1998. – 64 с. – Режим доступу: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/85/1/Yavorski.pdf>
12. Ризун В. Литературное редактирование : [учебник]. / Володимер Резун. – Киев : Лыбидь, 1996. – 240 с.
13. Сербенська О. Екологія українського слова : практ. довідник / Олександра Сербенська, Михайло Білик. – Львів : Видавн. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 68 с.
14. Яворський А. Мовні помилки в журналістських текстах (на матеріалі одного номера газети «День») / Андрій Яворський // Науковий вісник Волинського нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство. – 2011. – № 1. – С. 143–146.

Яковлева А. Грамматические анормативы в современной украинской прессе (на материале газет Винничины).

В статье исследовано феномен грамматической ошибки на материале винницкой периодики 2017 года. Осуществлен лингвистический анализ газетных текстов с целью выявления отклонений от морфологических, словообразовательных и синтаксических норм украинского литературного языка. Классифицированы анормативы по их типологическим особенностям. Акцентировано внимание на наиболее распространенных примерах речевых нарушений. Предложены пути совершенствования процесса редактирования и повышения уровня языковой грамотности печатных СМИ Винницкой области.

Ключевые слова: *языковая ошибка, анормативы, редактирование, газетная периодика Винницкой области, классификация ошибок, грамматический анормативы.*

Abstract

Yakovlieva A. The grammatic anormatives in the modern Ukrainian press (on the material of Vinnytsia periodicals).

The article researches the phenomenon of the grammatical error on the basis of the Vinnytsia periodicals of 2017. The grammatical language mistakes that are encountered on the pages of the «Litynskyi visnyk», «Prapor peremohy», «33-y kanal» for the period of 2017, are described and systematized, and the degree of linguistic errors of each type in the process of editing

is outlined. The necessity of improving journalistic materials and enhancing their literacy is revealed, since at the time of the development of information technologies the society requires media to provide information taking into consideration not only the content aspect, but the formal one, as well. The grammatical anormatives are classified according to their typological features into the morpheme and word-formative, morphological and syntactic groups.

The focus is on the most common examples of grammatical linguistic irregularities that occur in the regional media.

The ways of improvement of the process of editing and enhancing the level of language literacy of the printing media in the Vinnytsia region are suggested.

The experimental verification of the language mistakes has made it possible to rank the degree of linguistics risk that arises in the process of editing journalistic materials.

Thus, morphological and syntactic errors are noted for a high degree of the risk, and morphological and word-creation anormatives have the average interval of error-danger.

It is revealed that the main reasons for the appearance of anormative units are the lack of knowledge of the norms of modern Ukrainian literary language, the powerful influence of the Russian language and the effect of analogy with other forms.

Key words: linguistic error, anormative, editing, newspaper periodicals of Vinnytsia region, classification of errors, grammatical abnormality.

References

1. Batsevych F. Osnovy kommunykatyvnoi devyatolohyy : [uchebn. posoby] / Floryi Batsevych. – Lvov : LNU ym. Y. Franka, 2000. – 236 s.
2. Bondarenko T. Typolohiia movnykh pomylok ta yikh usunennia pid chas redahuvannia zhurnalistskykh materialiv : avtoref. dys. ...kand. filol. nauk : 10.01.08 – zhurnalistyka / Tetiana Bondarenko. – Kyiv : Instytut zhurnalistyky KNU im. T. Shevchenka, 2003. – 18 s.
3. Volkotrub H. Praktychna stylistyka suchasnoi ukrainskoi movy: vykorystannia morfolohichnykh zasobiv movy : [navch. posibnyk] / Halyna Volkotrub. – Kyiv : TOV LDL, 1998. – 176 s.
4. Voloshchak M. Nepravylno / pravylno: Dovidnyk z ukrainskoho slovovzhyvannia: Za materialamy zasobiv masovoi informatsii / Mariia Voloshchak. – Kyiv : Vydavn. tsentr «Prosvita», 2000. – 128 s.
5. Hryhorash D. Teoriia i praktyka redahuvannia hazety / Demian Hryhorash. – Lviv : Vydavn. Lviv. un-tu, 1966. – 168 s.
6. Kapeliushnyi A. Typolohiia zhurnalistskykh pomylok / Anatolii Kapeliushnyi. – Lviv : PAIS, 2000. – 68 s.
7. Kapynos V. Razvytye rechy: teoriia y praktyka obuchenyia : [kn. dlia uchytelia] / Valentyna Kapynos, Natalya Serheeva, Maryna Soloveichyk. – Moskva : Prosveshchenye, 1991. – 196 s.
8. Kysliuk L. Suchasna slovotvirna norma ukrainskoi movy : movna praktyka ta kodyfikatsiia / Larysa Kysliuk // Ukrainska mova. – 2012. – № 1. – S. 52-56.
9. Lomyzov A. Metodyka punktuatsyy v sviazy s yzuchenym syntaksysa / Anatolyi Lomyzov. – Moskva : Prosveshchenye, 1964. – 132 s.
10. Marynenko Y. Vydy hrammatycheskykh y punktuatsyonnykh oshybok na stranytsakh zhurnalа «Ukraynskaia nedelia» / Yryna Marynenko // Styl y tekst: nauchn. sb. / Pod red. V. V. Rezuna. – Kyiv, 2011. – Vyp. 12. – S. 104–114.
11. Melnychaiko V. Ukrainska mova: pysmovyi ekzamen. Yak unyknyty pomylok / Volodymyr Melnychaiko. – Ternopil : Navch. knyha-Bohdan, 1998. – 64 s. – Rezhym dostupu: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/85/1/Yavorski.pdf>

12. Ryzun V. Lyteraturnoe redaktyrovanye : [uchebnyk] / Volodymer Rezun. – Kyiv : Lybyd, 1996. – 240 s.
13. Serbenska O. Ekolohiia ukrainskoho slova : prakt. dovidnyk / Oleksandra Serbenska, Mykhailo Bilyk. – Lviv : Vydavn. tsentr LNU im. Ivana Franka, 2003. – 68 s.
14. Iavorskyi A. Movni pomylyky v zhurnalistskykh tekstakh (na materialy odnogo nomera hazety «Den») / Andrii Yavorskyi // Naukovyi visnyk Volynskoho nats. un-tu im. Lesi Ukrainky. Filolohichni nauky. Movoznavstvo. – 2011. – № 1. – S. 143–146.